

ОСОБЛИВОСТІ ФОЛЬКЛОРНОЇ ІНТИМІЗАЦІЇ

Фурист Н. П.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Постановка наукової проблеми та її значення. Фольклорні тексти як безпосередні спадкоємці найдавніших форм людської культури донесли до наших днів естетичні уявлення минулих поколінь, вивірений століттями художній досвід [22, с. 3]. Проблема класифікації фольклорних текстів на жанри здавна існувала у фольклористиці. Становлення фольклорного жанру супроводжувалося передусім розвитком змісту і лише потім його застиганням у певній формі [9, с. 147]. Дослідники фольклорних текстів [В. Ф. Давидюк, В. Пропп] стверджують, що існування обрядів та численних забобонів сприяли народженню казкових розповідей, прислів'їв, загадок, переказів, сюжетів, які згодом закріпилися і набули формальних ознак. Це означає, що саме формально-змістовий підхід до аналізу фольклорних текстів є ефективним у вивченні їхніх особливостей загалом та в аспекті інтимізації зокрема [7, с. 13; 17].

Аналіз останніх досліджень у цій галузі. Останнім часом увагу дослідників зосереджено на нових підходах до класифікації фольклорних текстів. Так, проаналізувавши вже існуючі класифікації, О. Киченко, С. Мишанич та І. Смирнов розробили власні, взявши до уваги типологічний аспект [9, 14, 23]. Окрім того, сучасні розвідки у цій сфері спрямовані на аналіз художніх особливостей, лінгвостильової специфіки фольклорних текстів різних жанрів [4] та генезу фольклорно-літературних зв'язків [21].

Мета статті – визначити особливості фольклорної інтимізації.

Завдання статті:

- проаналізувати різні підходи до класифікації фольклорних текстів;
- виявити особливості фольклорної інтимізації.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів.

Фольклорні жанри характеризуються різноспрямованістю. З одного боку, за дослідженням С. К. Росовецького, вони закорінені в міфі та сформувалися на його базі, з іншого, – належать до літературної традиції, переживаючи вплив індивідуально-творчого матеріалу [20, с. 432]. Окрім того, як стверджує В. Є. Гусев, фольклорний жанр може бути як усним, так і письмовим. Обов'язково потрібно враховувати, що це абсолютно різні моделі одного тексту [6, с. 171]. Усні фольклорні тексти характеризуються неканонічністю, поетичною імпровізацією, варіативністю та підвищеною комунікативністю і відкривають щоразу (при кожному переказі) нову перспективу й різноплановість картині світу [14, с. 16 – 17]. Письмова канонічна форма фольклорного жанру вносить у картину світу елемент статичності, завершеності й одноплановості. Зафіксовані варіанти фольклорних текстів вивчаються крізь призму письмової традиції і співвідносяться з нею [9, 2002, с. 148].

У лінгвістиці наявні два підходи до вирішення проблеми жанрової класифікації фольклорних текстів: *генетичний* та *семіотичний* [9, с. 174].

Основи *генетичної класифікації* було закладено у працях В. Проппа на базі логічних принципів. Дослідник доходить висновків, що поняття уснопоетичного жанру є цілком умовним, оскільки жанр – це сукупність всієї цілісної фольклорної поетичної системи і підлягає розподілу на простіші категорії. Так, різноманітні окремі об'єднання фольклорних текстів є різними підсистемами, що відрізняються одна від одної змістом (наприклад чарівні q соціально-побутові казки) і внутрішньою структурою (кумулятивні q чарівні казки). З погляду творчої історії жанрів, їх генетичних властивостей, класифікація охоплює як архаїчні жанри, так і досить пізні (духовні вірші, історичні пісні, легенди, перекази, балади тощо) [17].

Отже, логічні принципи, закладені В. Проппом, дозволяють класифікувати фольклорні тексти на роди, види і жанри. Таку думку поділяють В. Є. Гусев та М. І. Кравцов [6; 11; 17].

Представники *семіотичного* підходу до вивчення фольклорного жанру (П. Г. Богатирьов, Б. М. Путілов, І. П. Смирнов) запропонували іншу родовідну класифікацію фольклорних жанрів. Цей напрям виокремився із попереднього, проте кардинально відрізняється від нього. Перш за все, поділ на фольклорні жанри відбувається не за зовнішньо-структурними ознаками, а за внутрішньо-смісловими концептами, які є невід'ємною характеристикою специфічного, самостійного та самодостатнього фольклору [2, с. 347 – 354; 18, с. 82; 23, с. 25 – 36]. В основу семіотичної родовідної класифікації покладено протиставлення розповідних (епос, народна проза) і не розповідних (обрядова і не обрядова лірика, малі форми, народна драма) форм фольклорних жанрів.

Проаналізувавши принципи генетичної та семіотичної класифікацій фольклорних текстів, О. Киченко доходить висновку, що вони не заперечують, а доповнюють одна одну, представляючи рівноправні погляди на типологію фольклору. У своєму дослідженні він розробив *типологічну класифікацію* уснопоетичних творів на основі фольклорної категорії усності. Оскільки культурна сфера фольклору орієнтована переважно не на примноження кількості текстів, а на повторне їх відтворення за певним творчим шаблоном зі збереженням внутрішнього смислового порядку, послідовності й ієрархії, цілісності обрядової системи, дослідник запропонував класифікувати фольклорні тексти не за жанрами, а спершу за творчими моделями (типами уснопоетичного тексту), які потім поділяються на фольклорні жанри. Повна класифікація, запропонована науковцем, зводиться до кількох рубрик: поетичний рід, типи художньої форми, жанри, жанрові різновиди [9, с. 179].

Фольклорний текст як тип комунікативного акту, що спрямований на реальну аудиторію слухачів з характерною для нього гетерогенністю (оскільки художній за своєю природою фольклорний текст, з одного боку, створює нереальну комунікативну ситуацію, а з іншого, – реалізується через пряме спілкування з адресантом [4, с. 25 – 26]), дозволяє розглядати його крізь призму *інтимізації*. Фольклорним текстам також характерна ситуація інтимізації, яка породжується за

трьома етапами: задум – процес (текст) – результат. Звідси, *фольклорна інтимізація* – це специфічна риса тексту, яка за своєю структурою співвідноситься з мовленнєвим актом та характеризується комунікативно-прагматичною спрямованістю. Проте, на відміну від інтимізації художнього тексту, вона не виступає кодом індивідуального стилю письменника, а переважно спрямована на адресата.

Дослідивши погляди різних науковців [Л. І. Ємельянов, С. Мишанич, Б. М. Путілов, М. Ю. Русин] на специфіку фольклорних текстів, особливості фольклорної інтимізації визначаються через такі ознаки, як комунікативність, усність, традиційність, варіативність та колективність [22, с. 4].

Оскільки фольклорна інтимізація характеризується комунікативно-прагматичною спрямованістю та співвідноситься з мовленнєвим актом, саме ці риси і складають її основну специфіку. Перш за все, інтимізація породжується, як було зазначено вище, за такими трьома етапами як задум – процес (текст) – результат, а, отже, характеризується категоріями адресанта, тексту та адресата [1, с. 89 – 90; 13, с. 40 – 42; 15, с. 547 – 551; 19, с. 149 – 150]. Таким чином, учасники інтимізованого фольклорного тексту, застосовуючи сукупність певних прийомів з метою текстопородження, враховують їх вплив на адресата. Це допомагає встановити тісний контакт з останнім, впливати на хід його думок, наблизити його до зображуваного та досягти поставленої комунікативної мети [1; 3; 12].

Другою специфічною ознакою фольклорних текстів є *усність* (спершу фольклор виник в усній формі, яка згодом зумовила необхідність фіксувати певні вироблені мовні стереотипи, вдосконалювати форми передачі інформації). Саме завдяки усності ці тексти характеризуються багатшою системою зображувальних засобів, порівняно з художніми текстами [6, с. 211; 14, с. 357; 16, с. 55]. Серед таких засобів назвати нестандартні для художньої комунікації питально-відповідні та етикетні конструкції, зокрема звертання, займенники 2-ї особи, дієслова, вжиті в наказовому способі, різні типи запитань, епітети, порівняння, описові звороти, метафори, “домашню”, “інтимну” лексику, еліптичні конструкції тощо [5, с. 118; 8, с. 177 – 186; 12, с. 7 – 9; 13, с. 87 – 113]. Такі засоби фольклорної інтимізації спрямовані на потрібну реакцію читача, адже відтворюють сприятливі умови для спілкування, залучаючи останнього до діалогу, збуджують цікавість, його увагу, викликають його співчуття, співпереживання, мають силу переконання [12, с. 9].

Суттєвою ознакою фольклорних текстів є *традиційність*, оскільки вони творяться на основі соціального досвіду, ідей, звичаїв та норм, які переходять від покоління до покоління. Завдяки цьому фольклорні тексти пов’язують сьогодення та минуле, відображають колективний досвід суспільства (історичний, культурний, художній) та виступають засобом його накопичення [14, с. 359 – 360; 20, с. 543]. Така ознака фольклорних текстів тісно пов’язана з інтимізацією, однією з основних характеристик якої є національно-культурна специфіка, що розкривається під час безпосереднього комунікативного контакту представників різних лінгвокультур.

Із двома попередніми ознаками пов’язана і *варіативність* фольклорних текстів, які постійно змінювалися та доповнювалися. Такі зміни пов’язані

переважно з тим, що сюжети фольклорних текстів передають почуття героя, його переживання, при цьому зміни у викладенні текстів зумовлені ситуацією та часом [11, с. 62; 14, с. 360; 20, с. 547].

Той факт, що фольклорні тексти існують у великій кількості варіантів, зумовлює ще одну важливу їхню характеристику – *колективність*. Як зазначає у своїй праці С. Мишанич, фольклорні тексти належать до анонімного мистецтва, оскільки вони сприймаються як всезагальні [14, с. 361]. Схожу думку раніше висловив К. Чистов, пояснюючи колективність фольклорних текстів тим, що вони були створені у дусі традицій, сприйнятті представниками цих традицій і, розповсюдившись, стали елементом цих традицій [24, с. 3]. Колективність фольклорних текстів є свідченням того, що фольклорна інтимізація заснована на культурній інформації та досвіді конкретної лінгвокультури.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши погляди науковців на фольклорні тексти, можна зробити висновок, що особливості фольклорної інтимізації розкриваються через такі ознаки, як *комунікативність*, *усність*, *традиційність*, *варіативність* та *колективність*. Такі особливості фольклорної інтимізації визначають сукупність засобів, які відображають національно-культурну специфіку фольклорних текстів та впливають на читача як представника конкретної лінгвокультури.

Перспективою подальшого вивчення цього питання є аналіз особливостей фольклорної інтимізації на прикладі англійських та українських фольклорних текстів.

Література

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / Михаил Михайлович Бахтин. – М.: Искусство, 1986. – 412 с.
2. Богатырев П. Г. Вопросы теории народного искусства / Петр Григорьевич Богатырев. – М.: Искусство, 1971. – 544с.
3. Булаховський Л. А. Вибрані праці в 5-ти томах. / Булаховський Леонід Арсенійович. – К.: Наукова думка, 1975 – Т. 1. – 1975. – 496 с.
4. Венгранович М. А. Фольклорный текст: проблемы обусловленности лингвостилевой специфики / М. А. Венгранович // Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – М.: Изд-во Московского университета, 2005. – С. 18 – 31.
5. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / Илья Романович Гальперин. – М.: Наука, 1981. – 139 с.
6. Гусев В. Е. Эстетика фольклора / Виктор Евгеньевич Гусев – Л.: Наука, 1967. – 319 с.
7. Давидюк В. Ф. Українська міфологічна легенда / Віктор Феодосійович Давидюк – Л.: Світ, 1992. – 176 с.

8. Карпов И. П. Автор в рассказах Чехова и Бунина / И. П. Карпов // Жизнь и судьба малых литературных жанров: Материалы конференции. – Иваново, 1996. – С. 177 – 186.
9. Киченко О. Фольклор як художня система (проблеми теорії) / Олександр Киченко. – Дрогобич: НВЦ «Каменяр», 2002. – 216 с.
10. Корольова А. В. Типологія наративних кодів інтимізації в художньому тексті: Монографія / Алла Валерянівна Корольова – К.: Вид. центр КНЛУ, 2002. – 267 с.
11. Кравцов Н.И. Проблемы славянского фольклора / Николай Иванович Кравцов. – М., 1972. – 87 с.
12. Кузьменкова Ю. Б. Английская и русская вежливость в контексте культурных традиций / Юлия Борисовна Кузьменкова // Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – М.: Изд-во Московского университета, 2005. – С. 7 – 17.
13. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров: Человек – текст – семиосфера – история / Юрий Михайлович Лотман. – М.: «Языки русской культуры», 1999. – 464 с.
14. Мишанич С. Фольклористичні та літературознавчі праці: Т. 2 / Степан Мишанич. – Донецьк: Донецький національний університет, 2003. – 470 с.
15. Ортега-и-Гассет Хосе. Избранные труды / Хосе Ортега-и-Гассет; [Пер. с исп. А. М. Руткевич]. – М.: Весь мир, 1997. – 704 с.
16. Плисецкий М. Роль памяти в фольклорном процессе / М. Плисецкий // Проблемы фольклора. – М.: Наука, 1975. – С. 53 – 59.
17. Пропп В. Я. Исторические корни волшебной сказки / Владимир Яковлевич Пропп. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1986. – 362 с.
18. Путилов Б. Н. К типологии природы фольклора и его специфики / Борис Николаевич Путилов // Русское народное поэтическое творчество. – М.: Высшая школа, 1986. – С. 80 – 90.
19. Пятигорский А. М. Материалы по истории индийской философии / Александр Моисеевич Пятигорский. – М.: Издательство восточной литературы, 1962. – 250 с.
20. Росовецький С. К. Український фольклор у теоретичному висвітленні: Підручник / Станіслав Казимирович Росовецький. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 623 с.
21. Росовецький С. К. Фольклорно-літературні взаємозв'язки: генетичний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеню д-ра філол. наук: спец. 10.01.01 “Українська мова”; 10.01.07 “Індоіранські мови” / Станіслав Казимирович Росовецький. – Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2004. — 28 с.
22. Русин М. Ю. Фольклор: традиції і сучасність / Михайло Юрійович Русин. – К.: Либідь, 1991. – 102 с.

- 23.Смирнов И. П. Система фольклорных жанров (метафизика фольклора) / Игорь Павлович Смирнов // Лотмановский сборник 2. – М.: ОГИ, 1997. – С. 14 — 38.
- 24.Чистов К. В. Ирина Андреевна Федосова. Историко-культурный очерк / Кирилл Васильевич Чистов. – Петрозаводск, 1988. – С.8.

УДК: 81.373.2+811.105

**СПІВВІДНОШЕННЯ МАСКУЛІННОГО Й ФЕМІНІННОГО В
НОМІНАЦІЙНІЙ МІКРОСИСТЕМІ
'ПАРУБКОВАТИ – БУТИ НА ВИДАННІ'
(на матеріалі англійської, польської, чеської і української мов)**

Харлай О.В.

Рівненський інститут словянознавства Київського славістичного університету

Людське життя фактично визначається певною кількістю точок відліку – фізіологічних стадій людського буття, пов'язаних з його переломними моментами: зачаттям, вагітністю, пологами, настанням статевої зрілості, шлюбом і смертю [Малиновский 1998, с. 39]. Людина досягає зрілості, повноліття і вступає у шлюб, щоб створити сім'ю як основну ланку продовження роду.

Системність дослідження шлюбного дійства, сімейної та родинної обрядовості засвідчують численні наукові праці. Такі дослідники як М.Ф. Сумцов, Хв. Вовк, І. Франко, К.Н. Connel, Е. Evans, Е. Westmark, з одного боку, детально проаналізували етнографічний план обрядодійства, його перебіг, учасників, не оминули увагою передуючі форми шлюбу як підоснову сучасного, а з іншого, тлумачили дійсність, яка збереглася в обряді, за допомогою фольклорних даних. Мовний код весільного обряду у діахронічному зрізі розглядали представники Московської етнолінгвістичної школи (М.І. Толстой, О.В. Гура, Г.О. Плотнікова, Т.В. Цив'ян тощо). В останні роки актуальним виявляється міжмовного зіставлення обрядових номінацій (О.В. Тищенко, Т.В. Голі-Оглу, Л.Й. Пулатова, О.І. Чайка). Актуальним видається зіставний аспект вивчення мікросистеми *'парубкувати – бути на виданні'* з ономасіологічних позицій на матеріалі англійської, польської, чеської і української мов.

З огляду на сказане **метою** пропонованої розвідки є зіставно-ономасіологічний аналіз конститuentів номінаційної мікросистеми *'парубкувати – бути на виданні'*, поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: